

ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ

ΑΝΑΤΟΜΙΑ ΜΙΑΣ ΠΟΛΛΑΠΛΗΣ ΚΡΙΣΗΣ του Κώστα Δ. Ζέπου

ΑΠΟ ΤΙΣ ΧΕΙΡΟΤΕΡΕΣ εκδοχές περιγραφής της ελληνο-τουρκικής διένεξης θα ήταν εκείνη που θα κατέγραφε το ανατολικό Αιγαίο σαν μόνιμη εστία κρίσης. Σαν περιοχή της οποίας η έκταση κατά το κύριο μέρος της τελεί υπό αμφισβήτηση, τόνον ως προς τα όρια των θαλάσσιων συνόρων, τα υποθαλάσσια όρια του βυθού, τα όρια του εναερίου χώρου επάνω από τα διεθνή ύδατα, όσο και ως προς νησιωτικά εδάφη. Σαν ζώνη διαρκούς αστάθειας, όπου η σύρραξη είναι αναπόφευκτη, η οποία τηρουμένων των αναλογιών, εντάσσεται μεταξύ των άλλων ευρωπαϊκών εστιών κρίσης, της πρώην Γιουγκοσλαβίας και του Καυκάσου και μέσω Κύπρου εκτείνεται σε ολόκληρο τον χώρο της νοτιοανατολικής Ευρώπης και της ανατολικής Μεσογείου. Την εκδοχή αυτή καλλιεργεί η τουρκική διπλωματία και μέχρι κάποιου σημείου έχει επιτύχει το στόχο της. Προωθεί την ιδέα ότι η Ελλάδα, βαλκανικό μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αντί παράγοντας σταθερότητας και συντελεστής ανάπτυξης και ειρήνης, αποτελεί μέρος του προβλήματος στη περιοχή. Γνωρίζει η Τουρκία ότι η Ελλάδα διαθέτει αναμφισβήτητη υπεροχή στην θεμελίωση των δικαιωμάτων της στο Διεθνές Δίκαιο – με εξαίρεση ίσως την εφαρμογή εθνικού εναερίου χώρου μεγαλύτερου εύρους από την αιγιαλίτιδα ζώνη. Είναι συνεπώς αναγκασμένη να επιλέξει, προκειμένου να ανατρέψει το status quo στο Αιγαίο, την τακτική της αμφισβήτησης και της ρήξης ακόμη και του πολέμου, τα αποτελέσματα του οποίου θα εκρίνοντο όχι στο πεδίο της μά-

χης, αλλά στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Γνωρίζει ότι εκεί θα εφαρμοζόταν η αρχή των ισορροπιών και των ίσων αποστάσεων, η οποία από την δεκαετία του 1950 αποτελεί πάγιο στοιχείο της εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α. και της Μεγάλης Βρετανίας απέναντι στους δύο «προνομιακούς», όπως λένουν, συμμάχους τους στην ανατολική Μεσόγειο. Το ότι η Τουρκία, παρά πάσαν λογικήν, δεν θα εδίσταζε να προσφύγει και στη βία, για την προώθηση των βλέψεών της στο Αιγαίο, είναι εκ προοιμίου γνωστό. Ποια άλλη χώρα θα επιδίδοταν με τέτοια επιμονή επί είκοσι και πλέον χρόνια στην καθημερινή σχεδόν πρακτική των παρεμβάσεων του εναερίου χώρου και παραβάσεων των κανόνων εναερίας κυκλοφορίας, όπου η εμπλοκή στους αεροπορικούς ελιγμούς των αναχαιτίσεων και σκιαμαχιών αγγίζει τα όρια ενός ανεύθυνου παιχνιδιού;

Η προσφυγή στη βία, μέρος μιας πολιτικής κουλτούρας

Οι ενέργειες της Τουρκίας στην Κύπρο, ο τρόπος αντιμετώπισης του κουρδικού προβλήματος και ο περιορισμός των ατομικών και πολιτικών ελευθεριών αποτελούν απτά δείγματα μεθόδου δράσης ενός πολιτικοστρατιωτικού συστήματος, το οποίο δεν υπόκειται σε δημοκρατικό έλεγχο ή σε αναστολές που θα προκαλούσε ένα σύγχρονο κοινωνικό περιβάλλον. Αν και υποδύεται τον ρόλο περιφερειακής δύναμης, η Τουρκία παραμένει μια αναπτυσσόμενη χώρα, προσκολλημένη δογματικά στους γνωστούς «ιστορικούς» ισχυρισμούς περί προβλήματος ασφαλείας που δήθεν αντιμετωπίζει από την πλευρά της Ελλάδας. Οι ισχυ-

ρισμοί αυτοί αποτέλεσαν την δικαιολογητική βάση της αποστρατικοποίησης των ελληνικών νησιών του ανατολικού Αιγαίου το 1923 με την Συνθήκη της Λωζάννης. Θα αποδειχθεί ότι δεν αγνοήθηκαν, όταν το 1947 η εκχώρηση στην Ελλάδα της Δωδεκανήσου συνοδεύτηκε με όμοιους όρους αποστρατικοποίησης, που ικανοποιούσαν την, άποψα από την Διάσκεψη Ειρήνης, Τουρκία. Ο ελληνικός κλοιός από τον Έβρο μέχρι την Κύπρο και βέβαια η υπόμνηση του πραξικοπήματος της χούντας στην Κύπρο στις 15.7.1974, αποτελούν μόνιμη επωδός μιας πολιτικής συνηματολογίας, η οποία έχει απήχηση στον τουρκικό λαό.

Ο πόλεμος, μορφή υπανάπτυξης

Από την πλευρά μας, τα δεδομένα του τουρκικού προβλήματος είναι γνωστά. Αβέβαιη παραμένει η διαμόρφωση μιας μακρόπνοης εθνικής στρατηγικής, η οποία χωρίς να παραβλέπει την αναγκαιότητα μιας συγχρονισμένης αποτρεπτικής ικανότητας, θα εξέφραζε αναθεωρημένη πολιτική ειρηνικής προσέγγισης στο πρόβλημα. Μια πολεμική σύρραξη εξ αιτίας των βραχονησίδων, ή άλλης όμοιας αιτίας, εάν ήταν αναπόφευκτη, θα προκαλούσε την αποφασιστική αντίδραση των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων, αλλά θα εκινδύνευε τελικά να οδηγήσει την χώρα μας στο ευνοϊκό για την Τουρκία πεδίο των διαμεσολαβήσεων και διαπραγματεύσεων ειρήνης, κάτω από την ασφυκτική επιδιαιτητική παρέμβαση των Η.Π.Α. Τότε η Ελλάδα, στην αντίληψη της διεθνούς κοινότητας, θα είχε τελικά καταταγεί και αυτή μεταξύ των προβληματικών κρατών της περιοχής, όπως η Τουρκία, υποχρεωμένη να ακολουθήσει

έναν ισοπεδωτικού χαρακτήρα διάλογο «εφ' όλης της ύλης». Υπό τις συνθήκες αυτές θα έχανε τη δυνατότητα που σήμερα διαθέτει, να προτείνει πειστικά την παραπομπή συγκεκριμένων διαφορών που υπάρχουν στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, την υποχρεωτική δικαιοδοσία του οποίου η Τουρκία είναι πιθανότερο ότι θα δεχόταν εν καιρώ ειρήνης, παρά μετά από μια στρατιωτική σύγκρουση.

Μια τέτοια εξέλιξη, δηλαδή η υπαγωγή των διαφορών σε ένα προκαθορισμένο διεθνές πλαίσιο αποτελεί το ζητούμενο μιας σειράς ενεργειών της ελληνικής κυβέρνησης, οι οποίες θεμελιώνονται σε γενικά παραδεγμένες αρχές και κανόνες διεθνούς συμπεριφοράς, χωρίς εν τούτοις να έχουν εξασφαλίσει την έμπρακτη πολιτική υποστήριξη της Ε.Ε. ή των Η.Π.Α. Η ελληνική πρόταση για την «βήμα προς βήμα» εξέταση από το Διεθνές Δικαστήριο των ζητημάτων που αφορούν στα θαλάσσια όρια περί την βραχονησίδα «Ίμια» και στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας κινδυνεύει να παραμείνει μετέωρη. Όπως μετέωρη παρέμεινε ταυτόσημη πρόταση για την υφαλοκρηπίδα, επί της οποίας είχαν συμφωνήσει το 1975 οι κ.κ. Καραμανλής και Ντεμιρέλ. Τα συμφέροντα της Δύσης στην Τουρκία, μιας ακόμη ακόρεστης αγοράς για εισαγωγές, επενδύσεις και εξοπλισμούς, θα προκαλέσουν την παράταση για ακόμη άλλα είκοσι χρόνια των ελληνοτουρκικών διαφορών; Οι κυνικοί θα απαντούσαν: γιατί όχι; Αλλά το ερώτημα που απευθύνεται και προς την ελληνική εξωτερική πολιτική είναι, πόσα χρόνια πρέπει να περάσουν για να πληρωθεί το απαράδεκτα βαρύ τίμημα της διεθνούς απομόνωσης της Ελλάδας, όταν συρόμενη από ένα κύμα λαϊκιστικού εθνικισμού και λανθασμένων επιλογών δεν μπόρεσε να προωθήσει την ένταξη των εθνικών θεμάτων στο θεσμικό πλαίσιο της ευρωπαϊκής αλληλεγγύης; Πρόσφατο αλλά και κορυφαίο δείγμα κοινοτικής αδιαφορίας προς τις ελληνικές απόψεις αποτελεί η άρνηση της Ιταλίας, η οποία ασκεί την προεδρία της Ε.Ε. το εξάμηνο αυτό, να αναφερθεί στα επίσημα έγγραφα τα οποία αντάλλαξε με την Τουρκία και τα οποία επιβεβαιώνουν με τον εγκυρότερο

τρόπο τα θαλάσσια σύνορα μεταξύ της άλλοτε ιταλοκρατούμενης Δωδεκανήσου και των τουρκικών παραλιών της Μικράς Ασίας. Πρόκειται για το πρακτικό του Δεκεμβρίου 1932 και τις συμφωνίες που ακολούθησαν το 1933 και το 1935-1936. Σαν συμβαλλόμενο μέρος η Ιταλία ενομομοποίητο να αναφερθεί στις συνοριακές αυτές ρυθμίσεις, στις οποίες είχε προβεί με την Τουρκία και να επιβεβαιώσει στα κράτη-μέλη της .Ε.Ε., ενισχύοντας την ελληνική επιχειρηματολογία σχετικά με τα Ίμια, ποιο ήταν το μη επιδεχόμενο αμφισβήτησεως συνοριακό καθεστώς στα Δωδεκάνησα, στο οποίο την διαδέχθηκε η Ελλάδα το 1947. Η καταθλιπτική σιγή της Ιταλίας – και η όχι μικρότερης ευθύνης σιωπή της Μεγάλης Βρετανίας, με την οποία πραγματοποιήθηκαν «...αι διατυπώσεις και οι τεχνικοί όροι της μεταβιβάσεως των νήσων εις την Ελλάδα...»² – δεν διακόπηκε ούτε όταν ο τουρκικός τύπος αποκάλυψε ότι η κα Τανσού Τσιλλέρ ...διέταξε να καταστραφεί το τηλεγράφημα με το οποίο η τουρκική πρεσβεία στη Ρώμη ενημέρωσε την Άγκυρα για όσα κατ' ιδίαν είπε η Ιταλίδα υπουργός Εξωτερικών κα Ανιέλλι στον Τούρκο ομόλογό της, υπενθυμίζοντας τις προ βθετίας συμφωνίες.

Μια ευρωπαϊκή διπλωματία μακιαβελλική όσο και ιλαροτραγική, εκτυλίσσεται ερήμην της Ελλάδας

Η Δύση αφήνει να πλανάται διεθνώς η αμφιβολία σε ποιον τελικά ανήκει η ...ιδιοκτησία ενός βράχου εκτάσεως ενός οικοπέδου (όσο του κτιρίου του State Department), πλέον ή έλαττον, όπως περίπου είπε ο κ. Holbrook. Μια αμφιβολία που δεν διαλύεται, κατά την άποψή μας, με την επίδειξη της απειλούμενης βραχονησίδας – δίκην αυτοψίας – σε κρουαζιέρες ξένων δημοσιογράφων στην περιοχή. Οι Συνθήκες της Λωζάννης (1923), Παρισίων (1947) σε συνδυασμό με ό,τι προβλέπουν οι συμφωνίες 1932-1933, 1935-36 και η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (1981) περιλαμβάνουν σαφείς διατάξεις, που δεν αφήνουν περιθώρια για επίκληση «γκρίζων περιοχών» και επιβεβαιώ-

νουν την ύπαρξη μιας αδιατάρακτης γραμμής θαλασσίων συνόρων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, από τον Έβρο μέχρι το Καστελλόριζο. Αυτές τις διατάξεις πρέπει κάποτε να «μεταφράσομε», για τους μη ειδικούς περί το Διεθνές Δίκαιο, σε σύγχρονο, καταληπτό και ολοκληρωμένο επικοινωνιακό λόγο, που θα στοχεύει στην αποτελεσματική ενημέρωση παραγόντων που διαμορφώνουν την διεθνή κοινή γνώμη και επηρεάζουν την λήψη αποφάσεων. Μια τέτοια προσπάθεια δεν θα εκόστιζε περισσότερο από τις κρουαζιέρες.

Είναι επίσης καιρός να ασκηθεί κάποια υπεύθυνη αυτοκριτική και να σταθμιστούν οι πολιτικοί παράγοντες του τόπου τις πολιτικές συνέπειές του οικονομικού αποκλεισμού (embargo) που επέβαλε η χώρα μας μονομερώς κατά της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας. Ενός πολλαπλά άστοχου μετρου, το οποίον εάν από νομικής σκοπιάς δεν εδικοιολογούσε την προσφυγή της Επιτροπής κατά της Ελλάδας ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, δεν έπαυε να αποτελεί εξόφθαλμη αντίφαση απέναντι στη διακηρυσσόμενη ελληνική θέση ότι «...η ενίσχυση της ασφάλειας της Ένωσης και των κρατών-μελών υπό όλες τις μορφές της»³, που αποτελεί στόχο της κοινής εξωτερικής πολιτικής και της πολιτικής ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) οφείλει τελικά να οδηγήσει στην αναγνώριση ως κοινών των εθνικών συνόρων των κρατών-μελών.

Ένα πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση αυτή αποτελούν τα κοινά τελωνειακά σύνορα της Ε.Ε. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο γενικός εισαγγελέας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου στην δυσμενή για την Επιτροπή γνωμοδότησή του «τα εξωτερικά σύνορα της Κοινότητας είναι κατ' αρχήν αδιαίρετα από τελωνειακής απόψεως...»... όπως και ότι ... «τα εδάφη των κρατών-μελών αποτελούν ενιαίο αδιαίρετο τελωνειακό έδαφος...» Συνεπώς, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το ελληνικό embargo στο εμπόριο με την ΠΓΔΜ είναι κατ' αρχήν ασυμβίβαστο με τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, εκτός εάν μπορεί να θεωρηθεί ότι «εμπίπτει στο πεδίο της ρήτηρας διασφάλισης του άρθρου 224 της Συνθήκης...»⁴.

Τα νομικά δένδρα έπνιξαν το πολιτικό δάσος. Η Ελλάδα κέρδισε μια δίκη (υποθέτο-με ότι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο υιοθέτησε την εισαγγελική πρόταση, χωρίς να έχει εκδόσει απόφαση), αλλά παρασυρόμενη από λανθασμένες πολιτικές επιλογές αποδείχθηκε ασυνεπής και αντιφατική απέναντι σε υπαρκτά, μεταξύ άλλων κρατών-μελών της Ε.Ε. πολιτικά ρεύματα, που συνδυάζουν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση με την οικοδόμηση ενός κοινού συστήματος ασφαλείας, στο οποίο τα κοινά σύνορα θα αποτελούν αναγκαίο στοιχείο.

Προβλήματα επικοινωνίας

Η κρίση για τα Ίμια έφερε στο προσκήνιο τις ατέλειες ενός πολιτικού και κοινωνικού συστήματος, όπου η έλλογη επικοινωνία συχνά φαλκιδεύεται από τον χείμαρρο της ειδησεογραφίας και της ροής του σχολιασμού που προσφέρουν τα μαζικά μέσα, ιδίως της τηλεόρασης και της ραδιοφωνίας. Το ερώτημα έχει ήδη τεθεί, κατά πόσον η κοινωνία μας είναι απροετοίμαστη ψυχολογικά και πολιτικά να αντιμετωπίσει κρίσεις της σοβαρότητας και έντασης όπως η τελευταία, ή μήπως τα ΜΜΕ που σχεδόν μονοπωλιακά διαθέτουν τους διαύλους επικοινωνίας, στρεβλώνουν την συνολική εικόνα ή αντίληψη που διαμορφώνεται από μια κοινή γνώμη, διαισθητικά νηφαλιότερη και αντικειμενική. Τα σχόλια με τα οποία περίπου αυθαίρετα γινόταν λόγος για «εθνική ταπείνωση» ή «ήττα» δεν άντεξαν στις ψυχραιμότερες κρίσεις, που ακολούθησαν όσο συμπληρωνόταν η εικόνα των γεγονότων. Τεράστια ευθύνη στην υπερβολή, που αποτέλεσε το γνώρισμα πολλών αγορεύσεων, φέρουν τα κόμματα και μάλιστα της αξιωματικής αντιπολίτευσης, ο πρόεδρος της οποίας δεν δίστασε να εκστομίσει βαριές όσο και απαράδεκτες εκφράσεις περί «εθνικής προδοσίας», ενώ είναι βέβαιο ότι τους ίδιους ή παραπλήσιους χειρισμούς θα έκανε εάν είχε την ευθύνη της διακυβέρνησης, ώστε να αποφευχθεί μια θερμή σύρραξη.

Πρόβλημα επικοινωνίας υπάρχει αναμφίβολα και με την αντίπερα όχθη. Ανεξάρτη-

τα από την αναγκαιότητα υπαγωγής των διαφορών σε ένα διεθνώς προδιαγεγραμμένο πλαίσιο για μια τιμητική και εξειδικευμένη εξέταση των διαφορών, δεν αμφισβητείται τουλάχιστον από προοδευτικές δυνάμεις της αριστεράς, η ανάγκη ενός παράλληλου ανοιχτού διαλόγου, που θα συντηρεί τις προϋποθέσεις ειρήνης, όπως και η αναζήτηση μιας «άλλης Τουρκίας», που δεν ταυτίζεται με τον επεκτατισμό⁵. Μιας Τουρκίας, όπου ανεκμετάλλετα πεδία μορφωτικών ανταλλαγών και πολιτιστικής συνεργασίας προσφέρονται για νέες προσεγγίσεις, που μπορούν να βοηθήσουν την επίλυση των διαφορών. Η κυβέρνηση οφείλει να προσέξει και να στηρίξει πρωτοβουλίες που εισηγούνται σχετικά Έλληνες διανοητές που διαθέτουν το όραμα, την δεξιότητα και την τόλμη για να αναλάβουν μια τέτοια αποστολή.

Τέλος, δεν μπορεί να αποφύγει κανείς την κριτική της χωρίς δισταγμούς – που ασφαλώς υπήρχαν ενδομύχως – υιοθέτησης μιας παραφθοράς της αληθινής ονομασίας των περιώνυμων βραχονησίδων, οι οποίες στον ελληνικό νόμο 547 του 1948, «Περί Διοικήσεως της Δωδεκανήσου» (ΦΕΚ 39Α/14.2.1948) καταγράφονται σαν «νησίδα» της επαρχίας Καλύμνου με το εύχο και ετυμολογικά εύληπτο όνομα: Τα Λιμνιά, Το Μεγάλο (Λιμνιό) και το Μικρό.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Η προοπτική έναρξης διαπραγματεύσεων εισδοχής της Κύπρου στην Ε.Ε. και η προώθηση των σχετικών προενταξιακών διαδικασιών δεν αποτελεί εκδήλωση αλληλεγγύης. Είναι το αποτέλεσμα ενός «συνολικού συμβιβασμού», ή μιας «συνολικής συζήτησης», σχετικής με την απόφαση της 6.3.1995 του Συμβουλίου Υπουργών, με την οποία η Ελλάδα δέχθηκε αντίστοιχα την ολοκλήρωση της τελωνειακής ένωσης της Τουρκίας με την Ε.Ε.
2. Άρθρο 14 της Συνθήκης Ειρήνης (10.2.1947).
3. Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Μάαστριχτ), Τίτλος V, άρθρ. 1.2
4. Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα του ΔΕΕ, 6.4.1995, υπόθεση C-120/94, παραγρ. 40.
5. Βλ. Απόφαση της ΚΠΕ του Συνασπισμού, για την εξωτερική πολιτική (11-12.5.96).

ΜΙΑ ΚΑΜΠΗ ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

του Χρήστου Ροζάκη

Η ΚΡΙΣΗ στις βραχονησίδες των Δωδεκανήσων, κι η ρηματική πολιτική της Τουρκίας που την έχει ακολουθήσει συνιστούν μια καμπή στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Μια ποιοτική, δηλαδή, διαφοροποίηση των τουρκικών αιτημάτων για το Αιγαίο, που μετακινούνται πια από απλές διεκδικήσεις θαλασσίων ζωνών – όπως η υφαλοκρηπίδα – και διεθνών καθεστώτων – όπως το FIR –, στο πεδίο των χερσαίων εδαφικών διεκδικήσεων. Η έμπρακτη αμφισβήτηση του τίτλου της κυριαρχίας των Ίμια, αλλά και η αιφνίδια έγερση ζητημάτων και για άλλες βραχονησίδες στο Αιγαίο – οι φαίες ζώνες – αποτελούν μια νέα τουρκική γραμμή, που επιβαρύνει ιδιαίτερα το φορτίο των προβλημάτων μας με την Τουρκία.

Η στιγμή που επιλέχθηκε για αυτήν την ποιοτική μεταλλαγή των διεκδικήσεων δεν είναι, πιστεύω, συμπτωματική. Στην τουρκική αντίληψη δύο δεδομένα θα πρέπει να ήταν καθοριστικά στην επεξεργασία του πειράματός της: πρώτον, η εξασθένιση της Ελλάδας στο διεθνές πεδίο, που τόσο συστηματικά και επίμονα καλλιέργησε η ίδια η χώρα μας. Αποτελεί κοινό τόπο, για όλους μας πια, ότι η αμυντική και κλειστόφοβη πολιτική που έχει ακολουθήσει η Ελλάδα τα χρόνια των μεγάλων γεωπολιτικών μεταβολών της έχουν στοιχίσει την απομόνωση και την αξιοπιστία στον χώρο των συμμάχων και εταίρων της. Η πολιτική των τελευταίων χρόνων έκανε το ποτήρι, που ήταν έτσι κι αλλιώς μισογεμάτο από παρελθούσες αδεξιότητες, να πλημμυρίσει. Δεύτερον, η πρόθεση των Δυτικών να αποκλείουν γενικότερες ανακατατάξεις στα Βαλκάνια και στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Ευρώπης. Με γνώμονα αυτήν την αντίληψη οι Δυτικοί έχουν επιδείξει μια σχετική ετοιμότητα για εύκολες (και γι' αυτό έωλες, καμιά φορά) λύσεις. Κι η